

nećemo zamoriti time da ga otkrivamo i mrzimo.” – U takvim uslovima, više se ne radi o umetnosti, i ja imam nekih razloga da verujem kako bi *Tartif*, prepušten samom sebi, bio manje popularan. Onako pitak kakav jeste i onako snažne građe, forma mu je ipak premalo slobodna; ona ima ukus svog stoleća; preovlađuju dugi govori, da ne govorimo o naročitom jeziku pobožnosti čiji smisao pûku izmiče. Narod prezire religiozno lice-merje; ali sumnjam da ga razume, pogotovo u odelu koje je navuklo u vremenu *Pisama provincijalca*.

Ali ne zanovetajmo oko Molijera. Njegova uloga je dovoljno lepa. Jednim ili drugim licem svoje komične maske, on se već dva veka dopada svim klasama nacije i često ih okuplja u bratskom radovanju. To je retko, skoro jedinstveno na našoj sceni. Molijerova moneta nije retka u Francuskoj. Ali koliki god bio dar velikanovih naslednika, kod njih se nikako ne može naići na onu bogatu mešavinu suprotnih temperamenata, onih dveju priroda: jedne koja analizira život ironičnom prefinjenošću, unekoliko razočaranom; druge koja u njemu moćnim veseljem uživa. S jedne strane posmatranje, a sa druge zanos; s njihovim smenjivanjem i publika se deli; a umetnost siromaši ili postupno slabi. Imaću prilike nešto dalje da kažem šta mislim o našoj savremenoj komediji.

II

KLASIČNA TRAGEDIJA

MOLIJEVA komedija može, u strogom smislu uzev, da odgovori na prve potrebe narodskog pozorišta; ona mu ne može biti dovoljna. Uopšteno govoreći, tu nema dovoljno komedije. Smeh je sila; pametna satira na poroke zadovoljava razum. Ali u njoj ne možemo naći dovoljno energičnu pobudu za radnju. Klasična komedija, naročito, postavlja sebi uske granice; njena oblast je oblast zdravog razuma; ona tamo vlada kao gospodarica, ali odande nikako ne izlazi. Nema ničeg tako dragocenog kao što je zdravi razum: i ne bi trebalo govoriti suprotno u vremenu koje se čini kao da ga je lišeno; zdravi razum može voditi svemu, čak heroizmu: – to smo videli. – Ali narod je kao žena; on se ne vodi samo svojim razumom, no više nagonima i strastima; njih treba prihranjivati i usmeravati. Osećanja velike tragičke umetnosti mogu na njega imati moćno dejstvo, čiji je učinak neprocenjiv. Imamo li u Francuskoj dram-
ski repertoar koji bi mu mogao poslužiti kao hrana?

Postoji li pozorišna dela koja slave herojske moći duše, silinu njenih strasti i njene volje?

Prvo što se nameće ispitivanju je naša klasična tragedija XVII veka.

Bilo je mnogo graje oko uspeha nekih predstava kao što je *Andromaha* u Ba-ta-klanu. Odatle su g. Barnem i njegovi prijatelji pošli kada su ustvrdili da je klasična tragedija narodski žanr. Ispitajmo, dakle, taj uspeh.

“Ogled izveden u Ba-ta-klanu, pisao je g. Larume, pobornik g. Barnema, postigao je sjajan uspeh. *Andromaha* je pobudila nečuveno oduševljenje. Narod (3000 gledalaca) nije propustio nijedan detalj radnje, nijednu reč dijaloga. Da, Rasinovu eleganciju, njegov izbor reči, opštost njegovih izraza, njegova senčenja i boje, on je shvatio nijanse svega tog.⁷”

Što se mene tiče, teško mi je da zamislim “narod (3000 gledalaca)” kako shvata vrednost Rasinovog “izbora reči” i “senčenja i boja”, kao da je on profesor retorike. Onaj ko želi puno toga da dokaže, ne dokazuje ništa. – Budimo sumnjičaviji i osmotrimo u kojim uslovima se odigrala predstava. Ovoga puta nije to bio novinar antiklerikalac koji je dobio zadatak da Rasina prikaže narodu, već advokat sudskog veća. Zašto advokat? Kritika iz “Le Tempsa”⁸ nam objašnjava:

“Maestro Feliks Dekori, slavni advokat, već po osnovu svoje profesije, morao je imati ispravan uvid u Rasinovu umetnost. Nema nijedne teme kod Rasina koja se ne pojavljuje na vakoj stranici “Sudskih novina”. Što

⁷ *Le Temps*, 27. oktobar 1902.

⁸ *Le Temps*, isti članak.

se sâme *Andromache* tiče, tema nije drugo do zločin iz strasti. Avantura Oresta i Pira, Hermione i Andromache svodi se na ovo: žena se sveti muškarcu kog voli, koji ne voli nju, a voli drugu, navodeći drugog muškarca, koji je voli, a kog ona ne voli i kom se obećava, da onoga ubije. Maestro Dekori trebalo je samo da pretraži po svojim sudskim uspomenuama i da tamo pronade sasvim sličnu priču, koje su junaci bili kasapin, njegova žena, njihov šegrt i jedna prodavačica. On ju je ispričao, zaključivši: “Upravo sam vam izložio temu *Andromache*.”

Ja sada razumem uspeh *Andromache*. Pružili ste ljudima fejtton iz “Malih novina”! – No verujete li uistinu da je u tome *Andromaha*? Jesu li to ona “senčenja i boje”, je li to “Rasinova elegancija” itd, itd.? Kako ne vidite da u Rasinovoj umetnosti tema ne predstavlja gotovo ništa, da je analiza dušâ, da je izraz, sve i da kada jednim trapavim potezom istaknete kao temu *melodramu*, vi ne odajete Rasinu počast, vi ga činite smešnim!

G. Fage je to osetio i na jednoj od svojih stranica najudaljenijih od bilo kakvog školskog duha ironično pokazao šta pûk vidi u Rasinovom remek-delu. – G. Fage naravno nije prijatelj Pozorišta za narod; on je često dokazivao svojim čitaocima iz “Debatnog dnevnika” – koji su jedino i tražili da u to budu ubeđeni – da “pozorište za narod ne može postojati: *zbog toga što ni do danas nije postojalo*”⁹: prihvatajući unapred da nema progressa i da je sve uvek isto (što je posve udobno). G. Fage je isuviše produhovljen da bismo preduzimali raspravu o tvrdnji čiju vrednost on zna bolje no

⁹ *Journal des Débats*, 20. juli 1903.